

Un model de masia fortificada. Cal Rei, a Castell d'Aro.

CRONICA DE LA SELVA

LA COMARCA DE LA SELVA

EN ELS SEGLES XVIII i XIX

Fragment del treball premiat en el IV Concurs Literari
"COLLA EXCURSIONISTA CASSANENCA"
(I Premi Família Pascual) **per MARUJA ARNAU i GUEROLA**

La Maria catalana - El renaixement del camp

El camp, la muntanya catalana, son posseïdors d'una mena d'habitaçle característic que defineix a simple vista la supremacia agrària del país: Es la masia. Pel que fa referència a la nostra província, és indiscutible la seva abundor per totes les comarques. Des de les magnífiques i sumptuoses cases pairals, fins el mas humil i sense pretensions que acull la petita pagesia dedicada a les escases vessanes de conreu que s'estenen en redós del rústic edifici, les terres gironines ens ofereixen un seguit de sorpreses arquitectòniques que ens deixen embadalits.

Es probable que la comarca gironina més abundosa en masos sia l'Empordà. Malgrat això, tot i no sient tan prolífers, els de la Selva i el Gironés són més extensos, puix que posseeixen grans poblaments forestals. Cal citar Torra Lluçiana, a Camplonc, la Torra Marata i Can Rama, a Maçanet de la Selva, el Mas Ferragut, a Sils, Can Llambi de Penedes, a Llagostera, Ca l'Almeda i moltes d'altres a Cassà de la Selva, etc.

Les masies han tingut una íntima relació amb la Història de Catalunya. Han estat testimonis fidelignes dels avatars guerrers i moltes

vegades, protagonistes de fets destacats. Són pàgines viscudes de l'esdeveniment patri.

Jurídicament, fins i tot han gaudit d'una legislació pròpia, que anà passant d'un tirànic feudalisme a una democratització de les lleis.

Cap els segles XVI i XVII esdevingué la inseguretat de vida als masos a causa del bandolerisme. Moltes famílies abandonaren llurs explotacions i marxaren a la vila o ciutat, cuidant de lluny el patrimoni rural. Arran d'això apareix una nova forma estructural: la parceria o masoveria. Així s'aconseguí l'aprofitament de terres i boscos, donant pas a una ramaderia en més vasta escala.

Dos notaris catalans, Vicenç Gibert i Josep Comes, al Segle XVIII afavoreixen la masoveria, tenint en compte l'establiment d'un contracte de societat, pel qual, el masover no s'havia d'obligar a l'amo, sinó e nel que pogués.

Podem dir que en el Segle XVIII ely mas proliferà considerablement. A més a més, el bandolerisme que afectava les terres va anar minvant, i tot plegat, va ser causa d'un benefactor renaixement camperol.

La ramaderia s'incrementà tanmateix i Cassà de la Selva sobresurt amb la cria del bestiar de qualitat; Pierre Vilar al seu llibre «Catalunya dins l'Espanya moderna» ens diu referint-se a la vila de Cassà: «...Cada dia hom envia formatge al rei i tendres anyells per a les taules aristocràtiques de la Cort...».

Cal remarcar que el mas de La Selva és el més característic dins la construcció a pagés. Moltes de les masies daten del segle XVII i presenten un estil gòtic-civil, — portalades dovellades de pedra de Girona, gairebé totes, emmarcades amb finestres gòtiques algunes, que encara conserven la fina columna central de pur estil, i a la part interior, els «festejadors» també de pedra. — Aquest renaixement del camp iniciat al segle XVII va tenir el seu esplendor en el XVIII, on els masos proliferaren, i segons fa constar al seu llibre «La Masia catalana» en Joaquim Camps i Arboix, probablement influencià aquest floriment del camp la immigració francesa que s'instal·là a pagés. Les masies abandonades es varen refer i amb llur treball s'engrandiren les finques explotades.

Les masies fortificades

No és difícil de trobar a la nostra terra uns d'uns temps en que el feudalisme imperava arreu. Ens referim a les possessions senyoriales anomenades sales, palaus, palols o palous. El senyor del territori exigia la corresponent tributació; els propietaris disputaven sobre els límits de llurs finques; nous senyors, recent arribats, pretenien la possessió de terres cultivades per altres, i ací esdevenien les topades. El

dret de propietat se l'atribuïa el més fort. Aquestes circumstàncies obligaren a la construcció de cases fortificades on es refugiaven els vasalls que quan es veien atacats sortien armats en defensa de les terres del senyor, sota el seu cabdillatge.

L'estructura social catalana ha canviat molt d'aleshores ençà. La sentència de Guadalupe alliberà el pagés de la dependència absoluta del senyor al qual es devia amb vida i hisenda i encara que al segle XVIII sorgís algú brot de reacció senyorial aferrada a descobrir drets oblidats, l'arrendatari pagés esdevé dia a dia més autònom i ben acomodat. I no es estrany que fins i tot alguna masia d'aspecte senyoriol i de fortalesa, sia propietat al segle XIX d'un successor d'aquells homes que foren antany esclaus del senyor.

Un model de casa fortificada, castellet o residència senyorial, el trobem a Camplonch. Es l'anomenada Torra Llopiana construïda al Segle XV.

D'estil gòtic, assentada probablement sobre alguna obra anterior conserven aquesta empremta el finestral de la façana amb l'escut del Marqués de Llupià, les torres de defensa, del gòtic final, la llar de pedra del saló de dalt i els grans arcs de les antiques cavaleries, actualment destinades a sellers. De l'època renaixentista són tots els finestrals del patí interior, un amb les armes de la família tallades en la pedra.

Del segle XVIII és la galeria gran, oberta sobre tota la façana de la casa, ja més moderna.

En el segle XIX, malgrat els aldarulls i guerres civils de l'època, la imperància del mas anà en augment, per més que encara s'hi haoués de combatre contra alguns intents de rebrollament de reminiscències feudals. Malgrat això, el camp retrobà la pau i el millorament. Però la influència ciutadana va malmetre l'estil arquitectònic d'aquests habitatges rurals. Prova feaent, els balcons que s'han introduït en lloc de les finestres esmentades.

I finalment, no hi trobem res tan adient com les paraules de Joan Amades: «La noblesa va baixar dels castells a les ciutats i de casa nostra emigrà cap el centre de la Península, on es trobava millor que ací, puix que l'ambient se li feia hostil. Les masies van heretar la gallardia i la senyoria dels castells en allò que tenien d'enveïable. La gent d'armes deixà el lloc a la gent de la rella, i la nova societat es va sentir més aferrada a l'agre de la terra i de la nostra qleva en va nèixer aquesta secular tradició que ens dona fesomia pròpia. Podríem dir que la masia és el bressol de la nostra tradició».

Les cases pairals de la Selva

Cal esmentar quelcom de les cases pairals de la Selva. Si fem tan sols una passejada per la

vila de Cassà ens adonem de llur solera. Malgrat les reconstruccions sofertes a través dels segles, tot esguardant alguns edificis que s'escauen davant nostre, s'endevina a cop d'ull que són carregats d'història. La major part dels quals gaudeixen d'un bon feix de documents que acrediten la seva antigor i tanmateix les propietats enclavades en els veïnats pertanyents a la batllia de Cassà: Esclat, Matamala, Montroig, Les Serres, Sangosta, Serinyà, Verneda, Mosqueroles i Llabrés. Això pel que pertany a Cassà. I arreu la comarca, trobem un paisatge clapejat de masies que si ens atuessim a esbrinar llur passat no acabariem mai més. Farem, doncs, a cop de ploma, un petit esbós d'algunes d'aquestes construccions, origen d'un gran nombre de llinatges selvatans.

Destaca a la vila de Cassà el magnífic Casal del senyor **Frigola, antiga propietat dels senyors de Salvà**. A l'any 1637 va ésser venuda a Montserrat Vall-llobera Ros. Posteriorment, dit casal fou propietat de l'Ajuntament que l'arrendava anualment fent-lo servir d'hostal. D'ací la nostra estranyesa en veure que a l'«Album Maravella» consta com edificació del segle XVIII. A 22 de novembre de 1841 fou venuda la casa-hostal en pública subhasta a Josep Frigola pel preu de 16.160 rals velló i un cens de 384 rals velló, del que es redimí l'any 1871, per apropiar-s'hi l'Ajuntament del torreó segregat a l'edifici i que destinava com a presó.

La propietat de can Dalmau, a Mosqueroles, passà a la família Grau-Dalmau l'any 1435, segons data d'escriptura. Conserva encara la galeria construïda antany a fi i efecte de conduir les aigües de la fondalada coberta per l'estany de Mosqueroles cap a la riera Nova que prop seu,

però força més enlairada, travessava la Verneda i es pogué dessecar el terreny per engrandir la propietat.

Can Pascual de Llabrés. — La llinda de la porta ens ofereix un nom i una data: «Joseph Pasqual. 1773». Sentim a dir que dinou hereus d'aquesta família portaren el patronímic Josep fins que la hisenda passà al patrimoni de l'església, qui la va vendre a la família Frigola.

Mas Frigola, d'Esclat. — Construït a l'any 1588, després del daltabaix dels remences, L'estirp Frigola es remunta més enllà del segle XII, segons documents familiars. De sempre, ha estat propietat de dita família. Van ésser els seus murs testimonis presencials de les petjades franceses a la guerra de la Independència i a les seves terres s'hi amagà, quan fugia dels invasors, en Geroni Oller, del mas veí.

Mas Oller, d'Esclat. — La llinda de la porta ens marca la data de la seva reconstrucció, posterior al terrabastall de la guerra napoleònica. El diari de la família fa menció d'un seguit de desastres que ací tingueren lloc. Explica Geroni Oller de puny i lletra, que a l'any 1809 fou rapada pels «estrafalaris» Catalina Oller, que posteriorment maridà amb un Piferrer de Camp-lloc. Transcrivim a continuació el que ell ens diu referent a la malhaurada època de l'invasió francesa, i les penalitats consegüents:

«...En lo dia 20 de juny de l'any 1809 aherem de fugir de casa que estiguerem aserca nou mesos fora de casa... ...I jo Geroni Ollé en lo dia de la fuga me vas salva asota de un pou de pedra que ya aquí en las faxalleras d'En Frigola,

*Mas Frigola,
d'Esclat*

que em cercaren per les faxalleras com los casados quan cercan un cuní en un bosch, aixis me cercaren a mi al mig del blat de les faxalleras d'en Frigola, que angunia o que tristó sens esperansa de vida...».

Quan pogué tornar, un nou disgust l'esperava: Les tropes napoléoniques havien calat foc a la casa. L'alegria del retorn es veié marcida pel trist espectacle de la llar desfeta. No tingué cap més altre remei que començar de cop i de nou.

Mas Brun, de Riudarenes. — Pel que podem apreciar per l'inscripció de la porta principal,

Cal Sobirà de Santa Creu (terme d'Osor).

«Si voleu saber qui són
els més rics d'aquesta terra,
el Noguer de Segueró,
el Sobirà de Santa Creu
i l'Espona de Saderra».

Els boscos de la propietat, farcits de castanyedes, pins, pollancre, etc., foren escenari constant de les malifetes dels bandolers que infectaren la comarca al darrer segle. El Sobirà és una mansió magnífica, situada a 850 metres d'altitud sobre el nivell del mar, i endebades els trabucaires feren de les seves a llurs terres. En-

Can Mundet, de Caulés

aquesta masia va ésser reconstruïda a l'any 1836. S'alça al mig d'un bell paratge selvatà, voltada de pinedes arreu. Des de l'era guaitem a la llunyania les torres de Puig Ardines, fortificacions de les guerres carlines, austeres i altives, petris centinelles dels voltants.

La família Figueres, propietària del mas, ens facilita un document inventarial datat del 6 de novembre a l'1 de desembre 1788 a la Notaria de Santa Coloma de Farners i en el que es fa constar els bens que deixà Jaume Brun i Pastells, Comprovem que es casà tres vegades. La primera, amb Gertrudis Brun i Rigau. Maria Brun i Darder, la segona, i Rita Brun i Negre que el va sobreviure. El document en qüestió fa constar que la tercera esposa, Rita, va aportar amb la dot el Mas Negre, de Serrallonga, parroquia de Brunyola.

cara ara, els vells ens parlen dels crims i lladronicis que dugueren a cap, i que sentiren explicar vora el foc quan eren joves. No fa gaire ens deia un padrí de Riudarenes:

— «La hisenda del Sobirà rebia sovint. Es clar, fins a Vic arribava el seu terreny. Encara ara és molt bona propietat. Jo no us puc dir si es tractaven de bandolers o de carlins que fuien, però les seves terres han vist aldarulls molt importants».

Al Segle XVIII va augmentar notablement la fortuna del Sobirà venent fusta de botada.

L'últim Sobirà va morir l'any 1716, però malgrat que s'acabés amb ell la successió directa, el cognom ha seguit perdurant.

Mas Mundet, de Caulés. — Data la família de l'any 1576. Fundaren la casa Mundet de Caulés

Casa Pairal d'en Ruyra

els germans Joan, Pere i Antoni, provinents de França en 22 de desembre de l'any esmentat. La genealogia la comença en Pere, puix que el gran, va morir poc després d'arribat. Es però, al segle XIX quan la casa s'engrandeix. El seu exterior mostra les dates de reconstrucció. La llinda de la porta principal té la del 1849, així com el balcó de sobre. La porta lateral esquerra, marca la data del 1812.

Voltada de boscos, enmig d'una gran massa de verdor, és el Mas Mundet un rabeig de pau. Però aquest paradís serva el record d'uns temps agitats i esfereïdors que malmeteren la tranquil·litat de la família, com veurem en el capítol corresponent.

Can Creus, de Blanes. (Casa pairal d'En Ruyra). — D'aspecte senyorívol. L'origen de la família data de la Revolució francesa. Un metge francès, Josep Antoni Delacroix, davant l'amena-

ça dels revolucionaris, arribà a Blanes, on s'establí i exercí la professió. Immediatament catalitzà el seu cognom i des de llavors ell i els seus successors foren coneguts amb el nom de Lacreu. Els Lacreu foren un llinatge de metges que s'extinguí a principis dels segles passat en una pubilla, la qual es casà amb un Ruyra d'Hostalric. Té gravat a la llinda del portal una mena d'escut amb una creu i la data corresponent a un any del segle XVIII.

La preeminència del nom de la casa és molt important a Catalunya. Fins i tot, quan l'heretat passava a les pubilles, el marit sobrevingut l'afegia al seu propi nom. Un exemple el tenim en el célebre bandoler Joan de Serrallonga (Joan Sala). Ha passat a la Història amb el cognom de al seva muller, puix que aquesta aportà al matrimoni el mas Serrallonga de Querós.

A l'arxiu Oller trobem una relació dels donatius fets per les famílies de Cassà a l'església parroquial de St. Martí. Data del segle XVIII. Es remarcable el fet que gairebé tots els noms que hi figuren perduren actualment. Entre molts d'altres hi trobem: Mas Basset, de Verneda; Mas Ribot, de Verneda; Mas Santrich, de Verneda; Dalmau de Mosqueroles; Dalmau de Perlas (Perlas era un veïnat de Cassà que avui forma part de Montroig); Pasqual de Llabrés; Oller d'Esclat; Frigola, d'Esclat; Gruart d'Esclat, etc.

Té raó Vicens i Vives quan afirma: «Són legió els noms catalans que provenen de masos, així com ho a estat llei sagrada durant molt de temps, i conservada encara en l'actualitat, de donar al nou vingut a la llar pairal el nom de la casa que perpetuava amb la seva virilitat...».

BIBLIOGRAFIA:

- Julián de Chia: «Bandos y Bandoleros de Gerona».
Camps i Arboix: «La Masia Catalana».
Dr. Jaume Marqués i Casanovas: «Romiatge Espiritual a la Mare de Déu del Remei de Castell d'Espordà».
Pierre Vilar: «Catalunya dins l'Espanya Moderna». Vol. II.
Ferran Soldevila: «Historia dels Catalans». (Vol. II).
Miguel Juanola Benet: «Reportajes Históricos de Cassà de la Selva».
Joaquim Ruyra: «Obres completes».
Jacint Verdaguer: «Obres completes».
Arxiu de Can Oller, de Cassà, i Figueres, de Riudarenes.
Dades facilitades per la Sra. Cinta Masgrau d'Albertí, senyor Narcís Dalmau, de Cassà de la Selva i Senyor Josep Mundet, de Caulés.